

Idrottsvetenskapens möjligheter: Sannfärdighet, egenintresse och retorik

Mats Trondman

Malmö Högskola & Växjö universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org 2003-08-19.

Copyright © Mats Trondman 2003. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Det är en trivial sanning att orm är ett mänskligt begrepp, en kulturprodukt. Men det är ett betydligt mörkare påstående att det på något vis falsifierar verkligheten – att värden ”i sig själv” inte rymmer ormar, eller för den delen vad som helst annat som du kan nämna.

Bernard Williams

Prolog

En pappa: *Viskande till en fotbollstränare för sexåringar.* Hur fan kan du låta Karl spela i försvaret? Du ser ju hur det går. Inte ska vi väl behöva ta stryk av Kråkboda nu också?

Tränaren: *Ser sig om så att ingen hör och viskar sedan tillbaka till pappan.* Men du ser väl själv, det var ju för fan hans morsa som står här och byter in han. Vad vill du att jag ska göra?

Pappan: *Skakar på huvudet och ställer sig med armarna i kors en bit bort.*

En mamma: Bra Karl, bra. *Till tränaren, högt.* Visst har han väl utvecklats? *Kommenterar vad hon ser.* Aj... det är inte lätt med dom där små benen. Karl! Spring, spring! Nej.... Jaha, sånt händer. *Till tränaren.* Dom är väl för gulliga. Man får inte ta det för allvarligt.

Ropar till sonen: Det gör inget Karl. Bra kämpat. Kom igen. *Matchen är åter igång.* Karl, pinna på, pinna på. *Klappar i händerna.*

Pappan: *Talar med sig själv.* Herre Gud. *Går fram till sin son som just skall bytas in och står jämte tränaren.* Kom igen Stefan. Gör ett mål nu, så vi får lite fart på det här. *Till tränaren:* Ge han nu chansen att spela så han hinner göra något.

Tränaren: Ja, ja.

En vägledande fråga och dess betydelser

Vad ska vi ha en samhälls- och kulturvetenskaplig forskning om idrott till? Frågan må vara svårhanterlig men, vill jag hävda, nödvändig. Jag anser att det är viktigt för en vetenskap att försöka reda ut vad det är den gör, varför den gör det och vilka konsekvenser den verkar för. Mitt bidrags vägledande fråga rymmer således tre av varandra beroende betydelser.

- En om innehåll: vad avses med en samhälls- och kulturvetenskaplig forskning om idrott?
- En om dess uppgift: vad skall en samhälls- och kulturvetenskaplig forskning om idrott bidra till?
- Och en tredje om utfall: vad skall denna forskning åstadkomma. Med ordval från vetenskapens vokabulär avser frågan *definition, funktion* och *effekt*?

Varför är bestämningar av denna typ viktiga? Mitt svar är enkelt. Det hör till vetenskapens rationella karaktär att veta vad den gör när den verkar.

Svaret på den vägledande frågan är avgränsat, 'snabbt' och exemplifierande. I en viss bemärkelse är tillvägagångssättet 'ohederligt'. Jag presenterar och för ingen dialog med alternativa uppfattningar. Att på fullt allvar formulera en egen fullödlig position i relation till andra vore att skriva en avhandling. Min 'ohederlighet' bibehåller således en viss rimlighet genom att påpeka en nödvändig avgränsning.

Det är därtill viktigt att påpeka att jag inte försöker bestämma fenomenet idrott, som i sig själv inte är en vetenskap utan det fenomen om vilket vi kan ha en vetenskap. Således, frågan 'vad är idrott?' avhandlas ej utan tas helt enkelt för given. Inte heller tar jag tid och plats för en bestämning av vad samhälls- och kulturvetenskap avser. Ett förutsägbart exempel, fotbollsspelande pojkar, kommer dock att användas. I avsikt att besvara den vägledande frågan ska jag introducera tre kunskaps- och handlingsområden. Jag ska diskutera idrottsvetenskap i termer av betydelsen av och relationerna mellan *sannfärdighet, intresse* och *retorik*. Till slut ska jag formulera *ett* svar på den vägledande fråga som naturligtvis också kan ges andra svar, både samverkande och kritiska.

Sannfärdighet

Det första området avser *vetenskaplig kunskap* och *vetenskapsgrundat handlande*. Skälet är enkelt. Det är svårt att tänka sig en vetenskap som producerar kunskap om idrott som meningsbärande och meningsskapande samhällsfenomen *men* som inte definierar denna kunskap som vetenskaplig. Det vore poänglöst att vara fotbollsforskare och hävda att den kunskap man producerar inte skiljer sig från den kunskap och det (egen)intresse som högerbacken i Bobby BK har. Därmed har jag inte sagt att denna back är dum. Inte heller kan jag utesluta att han har samma förhållningssätt till verkligheten som fotbollsforskaren. Jag vill bara ha sagt att vetenskaplig kunskap representerar en annan typ av kunskap än den som vardagsförnuftet vanligtvis skapar. Förvisso är vetenskaplig kunskap beroende av – lever på

och med – vardagslivets kunskap. Forskaren lever själv ett vardagsliv, studerar aspekter av detta liv och ska till slut redovisa resultat och analys tillbaka till denna, om man så vill, 'levda kultur'. Det är således inte forskarens uppgift att 'bara' återge sina egna eller högerbackens tankar och handlingar som vore de och de livsformer som skapar dem i sig själva vetenskaplig kunskap och vetenskapsgrundade handlingar. Vetenskapen måste ha ett specifikt sätt att veta vad den gör och ha ett sätt och en förmåga – en medveten praktik för – att göra det. Högerbacken, som till vardags lagar bilar, skulle aldrig lämna sin bil för lagning till mig i egenskap av kultursociolog. Det beror inte på att jag är dum. Det beror på att jag saknar förståelse för bilar och praktisk kompetens att laga dem. Jag är kulturproducent. Jag bara kör, erfar och tycker och skapar därigenom mening. Som forskare måste jag ha en annan utgångspunkt än att jag kör en 'fräck' bil 'mycket bra' medan jag spelar 'musik' för oss med 'smak'. (Något jag kommer fram till för att andra har 'fula' bilar, kör 'dåligt' och är oproblematiskt 'smaklösa'. Jag hör ju vad de spelar i sina bilar.) Med all säkerhet skulle jag (inbäddad i och vägledad av mitt vardagsförnuft) och högerbacken (med ett annat vardagsförnuftigt innehåll och konsekvens) kunna lära av varandra om vi var tillräckligt öppna och mottagliga. Risken är emellertid stor att vi av sociala och kulturella skäl inte är det. Det kan till och med vara så att jag är betydligt mindre intresserad av bilar än han är av vetenskap.

Det är avgörande för vetenskapligt tänkande – till exempel teori- och metodinformerad kunskapsproduktion byggd på empiriska material – att bryta med människors vardagliga sätt att tänka och handla som givna förklaringar på varför vi förstår, förklarar och gör som vi gör. Det är också viktigt att argumentera för att den kunskap vetenskapen producerar inte kan reduceras till ännu ett uttryck för en specifik grupperings intresse eller ideologi. Mot vardagsförnuft och ideologi ställer den amerikanske filosofen Bernard Williams i boken *Truth and Truthfulness* (2002) tilltron till och kampen för 'sanning' och 'sannfärdighet'. Sanning är svårbestämd och svåruppnådd, men sannfärdighet förutsätter respekt för sanning. Enligt Williams har sanningen två dygder: noggrann strävan efter *korrekthet* och *uppriktighet*. Han skriver:

Sannfärdighet betyder respekt för sanning. Detta relaterar till (...) sanningens två grundläggande dygder, vilka jag ska kalla Korrekthet och Uppriktighet: du gör det bästa du kan för att förvärva sanna övertygelser och det du säger uppenbarar vad du tror och tänker. Akademikers auktoritet måste vara rotade i deras sannfärdighet i båda dessa avseenden: de bryr sig på ett omsorgsfullt sätt och de ljuger inte. (2002:11)

Också Williams är djupt medveten om att vetenskapens sannfärdighet grundas och uppenbaras i vardagstänkandets upplevelse av vad som är riktigt och sant men dess roll är likväl en kunskap som rör sig bortom den som tas för givet av vardagsförnuftet. På en och samma gång vill den utmana och kommunicera med för givet tagna uppfattningar.

Ett enligt min uppfattning gott exempel på sannfärdighetens kunskapspraktik är en studie av idrottsforskaren Tomas Peterson (2002) i vilken han visar att de fotbollsspelande pojkar som når elitnivåer är födda tidigt på året. Rekryteringen till den svenska fotbollseliten har således

som urval i huvudsak pojkar födda i januari och februari. Med all säkerhet var detta ingen kunskap som fotbollsvardagens aktörer var upptagna av att förstå och bemästra. Inte ens Peterson själv och hans kolleger tänkte nog i dessa banor när hans forskningsprojekt startade. Ty så kan det vara med bärande frågeställningar och teoretiska utgångspunkter som bidrar till empiri, analys och syntes som kan överaska svaren på de egna frågeställningarna. Han synliggjorde och förklarade ett mönster – en logik – som inte kunde ses, erfaras och hanteras i fotbollens vardag. Det krävdes vetenskaplig kunskapsproduktion i vilket ett stort antal fotbollspelande pojkar följdes under lång tid för att synliggöra högst påtagliga selektionsmekanismer: skiljandet av dem som får från dem som inte får spela matcher. Och det går inte att hävda att Petersons resultat kan reduceras till hans egna värderingar eller ren ideologi. Förvisso är studien genomförd mot bakgrund av hans intresse för ett specifikt spänningsfält inom svenskt föreningsliv: *förenings-* och *elitfostran*. Det intressanta är emellertid att hans resultat på goda grunder kan läsas som att det är först när föreningsfostran – till exempel att alla barn i en förening, oavsett fotbollskompetens, får vara med och spela så lång tid som möjligt – som elitivrarna kan få fram ett större antal duktiga spelare. Slutsats: ett rationellt elitfokus kräver föreningsfostran, annars kommer eliten endast att rekryteras ur den grupp som är född tidigt på året. Varför? Det finns ingen grund att tro att de som föds i januari och februari av något givet skäl är bättre fotbollsspelare än de som är födda i någon av de resterande tio månaderna. Och detta oavsett om vi vill lägga vikt vid kroppsliga dispositioner för fotbollsspelande, fysisk, psykologisk eller kommunikativ fostran i olika sociohistoriska och institutionella sammanhang eller intresse och motivation. Varför är då dessa ungdomar som spelar så ”duktigt” födda i januari och februari? Den viktigaste förklaringen torde vara att om man är född tidigare på året är man oftare än de som är födda senare på året större, starkare och har bättre balans. Om detta faktum kombineras med lagledare som tidigt vill vinna med sina barnlag förstår vi att många lär sluta när de tidigt erfar att de är bortvalda. Det krävs inte heller alltför stor föreställningsförmåga att förstå hur de föräldrar känner och handlar som står bredvid och ser sina barn marginaliseras efter en kort träningstid och ett begränsat antal matcher. Man kan också fråga sig hur det påverkar de ”talanger” som är kvar, vilka utvecklingsmöjligheter (kondition, motivation, teknik, mentalitet, laganda med mera) struntar de i att utveckla till följd av deras givna plats i laget? Är också de, om än i en annan betydelse och med helt andra konsekvenser, ”förlorare”?

Petersons forskning är således ett utmärkt exempel på en samhälls- och kulturvetenskaplig idrottsvetenskap i sannfärdighetens tecken. Williams skulle varit nöjd, också med Petersons teoretiska och värdegrundsorienterade utgångspunkt, den om spänningsfältet mellan förenings- och elitfostran. Ty för Williams hör sanning och sannfärdighet till ett ramverk av mening, övertygelser och referenser. Men, skulle man kunna säga, sannfärdigheten måste kunna överaska, ja, till och med rubba, övertygelsen, och övertygelsen måste i sin tur vägleda det sannfärdiga sökandet efter vetenskaplig kunskap. Och med en sådan kunskap kan ett vetenskapsgrundat handlande ta form och få konsekvenser. Om vi accepterar Petersons forskningsresultat är det rimligt att dra slutsatsen att svensk barn- och ungdomsfotboll måste organiseras på ett sådant sätt att barn och ungdomar tillblivna i alla årets månader spelar matcher under hela sin uppväxt- och tillblivelsetid som fotbollsspelare. Det är bra för

föreningstanken och det är bra för de svenska landslagens kvalitet. Det är bra för medverkande individer och de är bra för ett samhälle med medborgerligt handlande föräldrar och ledare. Med denna forskningsresultatens analytiska inramning – förenings- och elitfostran – förstår vi idrottens *och* idrottsvetenskapens värde. Därmed har vi också återkopplat idrottsvetenskapen till det livssammanhang där den hör hemma: fotbollsvärldens vardag. Och detta i syfte att utmana de vardagliga handlingsmönster som tenderar att leda till att fotbollseliten i det lilla landet Sverige rekryteras ur den grupp pojkar som kom till världen i januari och februari samtidigt som de som är födda i andra månader har slutat, sitter på bänken eller spelar i lägre divisioner. Mot bakgrund av denna vetenskap skall vi vara glada för svensk elitfotbolls framgångar. Meningen med livet är naturligtvis inte att spela fotboll, men fotboll har förmodligen stor betydelse för dem som spelar oavsett vilken månad de är födda i. Vi har därmed sannfärdigt synliggjort ett dubbelt problem: ett för föreningsfostran och ett för elitfostran. Och eftersom födelsemånad inte borde orsaka så stora skillnader i betydelser och utfall visar det sig att det som av intressevässiga skäl tycktes stå mot varandra inte måste göra det. Men denna sannfärdiga konklusion får självklart inte skymma (än mindre förhindra) andra samhälls- eller kulturvetenskapliga infallsvinklar på fenomenet idrott. Inte heller får den hindra annan forskning om samma frågor. Det finns så många obesvarade frågor med vars hjälp Petersons forskning kan kompletteras, nyanseras och fördjupas *och* – självklart! – ifrågasättas. Också det hör till sannfärdighetens domäner.

Den som inte gillar idrottens idé, att det till slut, högre upp i åldrarna, handlar om att vinna, kanske vill hävda att Petersons forskning i slutändan ändå är ideologisk då den på ett effektivare sätt stödjer konkurrens och vinnarlogik än vad fotbollsvärldens egen självförståelse gör. Detta må vara riktigt men då har diskussionen förskjutits från Petersons avgränsade resultat och analys till en av idrottens grundläggande idéer: att deltagarna skall prestera maximalt och helst vinna. Det hör inte till fotbollens logik att passa till motståndarna så att också de kan glädjas över att göra mål. Det skulle göra idrotten – 'som den nu är' – meningslös. Likväl kan man naturligtvis hävda att idrotten till följd av denna idé inte borde finnas eller att resultat inte borde betyda något i fotbollsallsvenskan. En sådan uppfattning är dock inte en neutral uppfattning. Förvisso kan den rymma en analytisk poäng om att Petersons forskning till slut smörjer idrottens logik bättre än vad idrotten själv förstår och förmår, men också denna poäng är inbäddad i en värderingsgrundad referensram. Och en diskussion om olika sådana övertygelser kan också diskuteras på ett sannfärdigt sätt inom ramen för hur saker och ting *borde* vara. Det brukar kallas politisk filosofi.

Vad kan då, om vi accepterar idrottens logik, störa Petersons sannfärdiga forskningsresultat från att få verkande kraft i landets fotbollsklubbar? Vi behöver diskutera ett andra kunskaps- och handlingsområde.

Intresse

Det andra området avser *intressebaserad kunskap* och *intressebaserat handlande*. Med det intressebaserade avses kunnande och handlande som (mer eller mindre medvetet/omedvetet och explicit/implicit) eftersträvar att gynna egna livs- och förståelseformer, uppfattningar och intressen. En sådan kunskap och ett sådant handlande kan naturligtvis ta sig en rad olika uttryck. Låt mig för tydlighetens skull ta några tillspetsade exempel. Ett är det rena egenintresset, till exempel en tränare som planerar all träning så att det bäst gynnar hans eget barn. Ett annat exempel är den utifrånstyrda tränaren vars kompetens och/eller auktoritet är så svag att han endast försöker tillfredsställa de mest aktiva och inflytelserika föräldrarnas egenintressebaserade förväntningar på träningar och laguttagningar. Ett tredje exempel är en elitfokuserad tränare vars egna erfarenheter är att man ser en talang med 'vinnarskalle' direkt när vederbörande är fem år och resten kan man 'egentligen' strunta i för 'det vet han'. Detta vardagsförnuft ligger till grund för hans handlande. Ett fjärde exempel är en ny tränare med övertygelsen att man ska jobba i den anda som Tomas Petersons forskning antyder men som motverkas av klubbstyrelse och andra tränare. Han tilldelas epitetet klubbens 'flummare'. För att kunna vara kvar som tränare och för att inte ifrågasättas i det sätt på vilket 'manlighet' erfars och uttrycks gör han som klubbens 'intresse' kräver. Liksom i det andra exemplet styrs han av yttre sociala krafter. Nå, exemplen kan vara många, men det som kännetecknar dem är att aktörerna vägleds av olika typer av vardagsförnuftiga förståelseformer och intressen, vilka förvisso kan variera i styrka, medvetandegrad och öppenhet. Detta skiljer dem alla på ett klart sätt från den tränare som vägleds av sannfärdiga forskningsresultat.

Finns det då inga områden där vissa former av egenintressen är viktiga eller rent av nödvändiga? Jag vill hävda att en specifik och mycket avgörande aspekt av föräldrarollen utgör ett sådant exempel. Det är rimligt att hävda att det är avgörande för ett barn i en familj, inte minst av psykologiska och existentiella tillitsskäl, att på ett för givet taget sätt erfar att det är viktigare för och mer älskat av sina föräldrar än andra barn som bor i samma stad. Ingen god och fungerande förälder säger till sitt barn att det inte bryr sig mer om det än alla andra barn i världen. Det är således ingen orimlig tanke att föräldrarnas egenintresse för det egna barnet är en förutsättning för utvecklandet av en hos barnet tillitspräglad identitet. Men, och detta är min poäng, detta förhindrar inte föräldern att i egenskap av medborgare i samhället finna det lika rimligt att på olika sätt bidra till goda förutsättningar för alla föräldrar att kunna verka på ett gott sätt för deras barn. Eftersom barn inte väljer sina föräldrar och sina livsvillkor, och eftersom barnet inte är en färdig och ansvarsfull medborgare när det föds, måste det åvila vuxensamhället att för alla vuxna och barn skapa förutsättningar för möjligheten att bli en fungerande medborgare och förälder. Detta är naturligtvis ingen lättförstådd och lätthanterlig uppgift, *men* den kan till exempel innebära att som förälder till ett barn i en fotbollsförening fullt ut stödja metoden att alla barn spelar lika mycket under matcher fast man vet att den egna sonen, född i januari, hade fått spela mer om kortsiktiga egenintressen hade fått råda. En sådan förälder använder sin kärleksfulla och goda hemrelation till att förklara för sonen varför han inte får spela mer än andra. Det är inte konstigare, säger hans kloka mamma, är att de som är efter i matematiken i skolan inte får

sitta och titta på medan de som kan bättre fortsätter att räkna fler tal. Och även om fotboll utövas på fritiden är det viktigt att alla får vara med och utvecklas, vilket självklart kan gå till på en rad olika sätt. Fotboll är inget man bara kan, hävdar mamma, det är något man lär sig. Hon kallar det för alla barns rätt till läroprocesser, också på fritiden. Hon säger också att man inte kan veta hur duktig man kan bli i fotboll när man är fem, sex år gammal. Inte heller vet man hur intresserad och motiverad man kommer att bli när man lär sig. Sonen som lyssnar är inte helt tillfreds, för han vill spela, men han förstår att argumenten är bra. För om han själv inte hade varit så mycket längre och starkare kanske han inte hade kunnat nicka och sparka så hårt och högt, och om det hade varit så hade han velat vara med i alla fall. Det är 'jobbigt' när mamma har rätt i sak och det inte passar det egna intresset. För han är den som brukar göra många mål. Men mamma säger också, utan att trampa på hans självförtroende, att om han skall göra många mål i framtiden måste han träna mycket, för det är inte säkert att han är större än de han skall spela mot när han blir stor. Samma kloka mamma finner det viktigt att inför andra föräldrar verka stödande för föreningsidén om att alla skall spela. Problemet med egenintresset är således inte att man i sin familj älskar sina egna barn mer än alla andra barn. Problemet är när det som är bra för identitet och tillit i familjens intimsfär blir till lag och handling på de områden där vi bör vara överens om att föreningsfostran och medborgaranda bör råda. Och en sådan medborgerlig verkningskraft är förmodligen som starkast när den samtidigt stärks av värderingar i hemmet (där man är mer värd än andra känslomässigt, men just därför kan lära sig att alla andra har samma värde och rätt i sina hem), i skolan (att alla skolor ska vara likvärdigt bra för alla och alla "föräldrar-som-medborgare" verkar för att alla barn skall få en sådan skola) och i idrottsföreningen (att alla spelar och deltar på lika villkor för att se hur intresserade de är och hur långt de kan utvecklas). Man är i egenskap av barn inte medlem i en förening i avsikt att få veta att man inte får vara med: att utestängas från läroprocesser. En förening bör inte vara till för de barn den vill ha utan för alla barn som vill vara med. Föreningsliv för barn och ungdom kräver medborgerligt agerande av idrottsvärldens samtliga aktörer. Motsatsen är ett föreningsliv som endast är hävstångsplatser för avgränsade egenintressen. En förening måste verka för att öka alla medverkande barns möjligheter att utvecklas, dels därför föreningen inte kan veta hur de kan och vill utvecklas, dels därför att föreningsfostran föreskriver inkludering och inte exkludering. Tänk dig en simskola som finner det lika gott att låta de drunkna som inte kan simma när de kommer till första träffen. I centrum står alla deltagares medverkan i ett lag, glädjen att spela och varje deltagares utveckling som fotbollsspelare. Och det är detta som den kloke tränaren utvärderar och bedömer, inte slutresultatet av två lag med sexåringar.

Det intressanta med medborgarrollen i den bemärkelse som här avses är att den passar som hand i handske med den sannfärdiga kunskap som Tomas Petersons forskning om selektion inom fotboll kommit fram till. Och en sådan kunskap, även om inte heller den kan vara perfekt, heltäckande och evig, är att föredra framför vardagsförnuft och egenintresse i dess mest urartade former: en logik som hävdar att de som redan kan när de kommer skall spela matcher och resten behövs knappast i en fotbollsförening. Med en sådan slutsats är jag, på gott och ont, retorisk. Men för sannfärdighetens skulle måste det sägas. I grund och botten menar jag vad jag säger.

Retorik

Vi har nu avhandlat *styrkan* i vetenskapens sannfärdighet (vi når bättre resultat om många spelar fotboll under längre tid) och *svagheten* i det egenintresse som sätter medborgarintresse ur spel (min son skall spela hela tiden, det är det enda som är intressant. Föreningsfostran och framtida utfall är inte min och min sons sak). Som jag ser det finns det ytterligare ett kunskaps- och handlingsområde av intresse för svaret på den vägledande frågan. I Platons dialog *Gorgias* i *Bok I* (2000) frågar Sokrates just Gorgias vem han är. Den senare svarar att han är retoriker och säger att det innebär 'förmågan att övertyga med tal, både domarna i domstolen, ledamöterna i rådet och medlemmarna av folkförsamlingen, alltså förmågan att övertyga i vilken politisk församling som helst' (2000:315). Gorgias fortsätter med gott självförtroende: 'Och med den förmågan kan du faktiskt göra läkaren till din slav och gymnastikläraren till slav, och den där affärsmannen kommer att visa sig ha samlat pengar, men inte för sig själv utan för någon annan, nämligen för dig, som har förmågan att tala och kan övertyga massorna'. När Sokrates sammanfattar inledningen av deras samtal säger han sig förstått kärnan i Gorgias retorik. Alltsammans går ut på 'att retoriken är en producent av övertygelse'. Gorgias konstaterar att Sokrates definierat den på ett 'träffande sätt'. Och så fortsätter samtalet i vilket Sokrates lockar fram svagheterna i Gorgias övertygelser. Sokrates konstaterar att retorikens uppgift förvisso är att övertala, men inte på ett sådant sätt att lyssnaren instrueras i vad som är rätt eller fel eller gott eller ont. Således kan retoriken användas för att sprida felaktiga kunskaper och ondska. Det kan också vara så att retorikern saknar kunskaper i vad han skickligt talar med och övertygar publiken om. Gorgias försvar blir allt bräckligare. Till slut har han dock en poäng. Retorik måste inte vara fel bara för att den kan användas fel. Man måste inte kasta ut barnet med badvattnet. Därtill ifrågasätter Gorgias mycket klokt om det verkligen finns ett sätt att tala och övertyga som inte rymmer retoriska inslag. Just därför bör läsaren vara uppmärksam på att detta bidrag inte kan utgöra något undantag.

Efter samtalet med Gorgias vänder sig Sokrates till den förres elev Polus. Sokrates är intresserad av att utröna vad det är för tekniker Gorgias adept lärt sig att använda. Han finner då, till exempel, att retorikerns bestämning av sanning avgörs av publikens omedelbara reaktioner, till exempel att de skrattar åt motståndaren. Rätt och legitimt blir därmed det som publiken vinnas för. Det innebär att den övertygas av vad den redan vet, känner och tycker. Det innebär också att de budskap som avviker kommer att avisas mot bakgrund av vad publiken redan vet och känner. Med andra ord: retorikern bidrar inte till att åhörarna söker ett medvetande om sig själv som människor med redan givna vardagliga uppfattningar. Åsikten finns endast i sin egen mer eller mindre direkt igenkännbara form. För Polus är retorikens mål att vinna gehör för en viss åsikt som leder till ett visst beslut. För Sokrates står så saken klar. Det innebär att retorikens teknik begår våld på sanning och självexamination.

I dialogen *Gorgias* ryms också en tredje samtalspartner. Han heter Callicles. Denne stödjer Polus och anklagar Sokrates för att vara passiv. Han undviker att bidra med användbara ord, rättvisa och goda råd. Han tar inte ställning. Därmed anklagas han också för att inte bry sig.

Sokrates nöjer sig med att synliggöra andras uppfattningar som uttryck för specifika livssammanhang och kulturer. Detta är förvisso riktigt men Sokrates vill i sin kritiska examination av retoriken också bidra med något annat. Retoriken får inte reduceras till ett oproblematiskt medel för att få en publik att välja sida. Han vill bidra till att det offentliga samtalet konstant söker och formulerar självmedvetet tänkande och handlande. Varje tal och talare måste göra sin egen natur självmedveten, också sin egen tillfredsställelse, sitt övertygande och sin publik. Att vara retoriker är för Sokrates att vara på tröskeln mellan pojke och man, det är att vara självupptaget fascinerad av sin egen förmåga att övertala. Att lära ut teknik för retorik är att lära ut självtillfredsställelse. Problemet med retoriken är således att den inte analyserar sitt objekt och sig själv. Med andra ord, den är inte tillräckligt självmedveten och den saknar en rationell förståelse av det objekt eller område den borde veta något om.

Sokrates hade dock inte någon oproblematisk tilltro till att filosofisk kunskap kan formuleras bortom inflytande från åsikter och historiska och sociala villkor. Filosofisk kunskap är därtill sinnlig, aktiv och glädjande. Men att så är fallet betyder inte att undersökningar och uppfattningar skall reduceras till manipulation av åsikter. Och därmed är vi tillbaka hos samtidens Bernard Williams och hans övertygelse om sanning och sannfärdighet. Vi är också tillbaka i behovet av medborgare som kan överskrida egenintressen och är beredda att lyssna till sannfärdig vetenskap exemplifierad med Tomas Petersons forskning om elitselektionsprocesser inom svensk pojkfotboll. Hans forskningsresultat har till innehåll och framställning otvetydigt en stark retorisk kraft, men den kraften kan inte reduceras till Gorgias, Pollus eller Callicles uppfattning om retorik. Den står snarare på Sokrates sida. Den retoriska kraften i Petersons forskning om fotboll och selektion är grundad i Williams sannfärdighet och en övertygelse om vikten av vad jag ovan kallat medborgaranda. Det är således inte den rena retoriken som är avgörande, det är forskningsresultatens sannfärdighet och mening (förenings- och elitfostran) kopplad till möjligheten av medborgerlig dygd: att också verka för andras barns möjligheter att utvecklas som fotbollsspelare vilken månad de än är födda i – och detta för barnens och fotbollens skull. Den samlade kraften av sannfärdighet, medborgerlighet och retorik är så bra den kan bli och borde därför få betydelser. Den är på goda grunder och i alla avseenden vad idrottsvetenskap bör vara och kan användas till. Men Sokrates hade inte varit nöjd. Han hade fortsatt med en dialog om idrottsvetenskap. Han hade frågat Peterson vad han är. Denne hade svarat: Jag är idrottsforskare. Och när det samtalet varit slut hade vi inte haft det svar jag nu skall leverera. Vi hade haft en problematisering av min ”lösning”. Men den uppgiften lämnar jag till läsaren. Jag har endast retoriskt (med ett visst pojkaktigt sjuversinne), men också sannfärdigt och medborgerligt, försökt formulera något som kan och bör diskuteras.

Konklusion: Vad skall vi ha idrottsvetenskapen till?

Jag kan nu avsluta detta bidrag till *idrottsforum.org* med att i konkluderad och abstraherad form ge ett svar på min vägledande fråga.

En samhälls- och kulturvetenskaplig forskning om idrott är till för att sannfärdigt producera kunskap med retorisk kraft som utvecklar idrottsvärldens aktörers förmåga till kontinuerlig självexamination av det egna vardagliga tänkandet och handlandet så att deras och deras olika medaktörers roller blir alltmer medborgarlika, dvs. att i idrottens anda verka för föreningsfostran och idrottsutövande på högsta tänkbara konkurrensnivå för alla individer som obehindrat velat och öppet inviterats till att pröva att utveckla sina idrottsförmågor tillsammans med andra som erbjudits lika glädjande möjligheter att göra det.

Det är detta jag avser med *idrottsvetenskapens möjlighet*. Och i denna möjlighet får inte idrottsvetenskapen vara ensam. Jag tror det var diktaren Nils Ferlin som använde metaforen att hans tak också var andras golv.

Epilog

En pappa: *Viskande till en fotbollstränare för sexåringar.* Hur fan kan du låta Karl spela i försvaret? Du ser ju hur det går. Inte ska vi väl behöva ta stryk av Kråkboda nu också?

Tränaren: *Ser sig om så att ingen hör och viskar sedan tillbaka till pappan.* Men du ser väl själv, det var ju för fan hans morsa som står här och byter in han. Vad vill du att jag ska göra?

Pappan: *Skakar på huvudet och ställer sig med armarna i kors en bit bort.*

En mamma: Bra Karl, bra. *Till tränaren, högt.* Visst har han väl utvecklats? *Kommenterar vad hon ser.* Aj... det är inte lätt med dom där små benen. Karl! Spring, spring! Nej....

Jaha, sånt händer. *Till tränaren.* Dom är väl för gulliga. Man får inte ta det för allvarligt.

Ropar till sonen: Det gör inget Karl. Bra kämpat. Kom igen. *Matchen är åter igång.* Karl, pinna på, pinna på. *Klappar i händerna.*

Pappan: *Talar med sig själv.* Herre Gud. *Går fram till sin son som just skall bytas in och står jämte tränaren.* Kom igen Stefan. Gör ett mål nu, så vi får lite fart på det här. *Till tränaren:*

Ge han nu chansen att spela så han hinner göra något.

Tränaren: Ja, ja.

Litteratur

Peterson, Tomas, *Gammal är äldst...* Svensk Idrottsforskning nr 3/2002

Platon, Dialogen "Gorgias" i *Bok I*, Stockholm: Atlantis, 2000.

Williams, Bernard, *Truth and Truthfulness*, Princeton: Princeton University Press, 2002.